

HISTORIA • 12

MARIO DOMÍNGUEZ CABALEIRO

JOSÉ GÓMEZ ALÉN

PEDRO LAGO PEÑAS

VÍCTOR SANTIDRIÁN ARIAS

R/ REPÚBLICA DO SALVADOR, 15-5º

15701 SANTIAGO DE COMPOSTELA

correo electrónico: f10m.sn@galicia.ccoo.es

**ORGANIZACIÓN E MOBILIZACIÓN DOS TRABALLADORES DURANTE
O FRANQUISMO. A FOLGA XERAL DE VIGO DO ANO 1972**

CONSELLO EDITOR:

Xoaquín Álvarez Corbacho,
Economía Aplicada. UC;
Manuel Antelo Suárez,
Fundamentos da Análise Económica. USC;
Juan J. Ares Fernández,
Fundamentos da Análise Económica. USC;
Xesús Leopoldo Balboa López,
Historia Contemporánea. USC;
Xosé Manuel Beiras Torrado,
Economía Aplicada. USC;
Joam Carmona Badía,
Historia e Institucións Económicas. USC;
Luis Castañón Llamas
Economía Aplicada. USC;
Xoaquín Fernández Leiceaga,
Economía Aplicada. USC;
Lourenzo Fernández Prieto,
Historia Contemporánea. USC;
Ignacio García Jurado,
Estatística e Investigación Operativa. USC;
Mª do Carmo García Negro,
Economía Aplicada. USC;
Xesús Giraldez Rivero,
Historia e Institucións Económicas. USC;
Wenceslao González Manteiga,
Estatística e Investigación Operativa. USC;
Manuel Jordán Rodríguez,
Economía Aplicada. USC;
Rubén C. Lois González,
Xeografía. USC;
Edelmiro López Iglesias,
Economía Aplicada. USC;
José A. López Taboada,
Historia e Institucións Económicas. USC;
Alberto Meixide Vecino,
Fundamentos da Análise Económica. USC;
Emilio Pérez Touriño,
Economía Aplicada. USC;
Miguel Pousa Hernández
Economía Aplicada. USC;
Albino Prada Blanco,
Economía Aplicada. UV;

Carlos Ricoy Riego,
Fundamentos da Análise Económica. USC;
José Mª da Rocha Álvarez,
Fundamentos da Análise Económica. UV;
Xavier Rojo Sánchez,
Economía Aplicada. USC;
José Santos Solla,
Xeografía. USC;
Juan Surís Regueiro,
Economía Aplicada. UV;
Manuel Varela Lafuente,
Economía Aplicada. UV;

COORDINADORES DA EDICIÓN:

- **Área de Análise Económica**
Juan J. Ares Fernández

- **Área de Economía Aplicada**
Manuel Jordán Rodríguez

- **Área de Historia**
Lourenzo Fernández Prieto

- **Área de Xeografía**
Rubén C. Lois González,

ENTIDADES COLABORADORAS

Fundación Caixa Galicia
Consello Económico e Social de Galicia
Fundación Feiraco
Instituto de Estudos Económicos de
Galicia Pedro Barrié de la Maza

Edita: Servicio de Publicacións da Universidade de Santiago de Compostela
ISSN: 1138 - 2694
D.L.G.: C-1686-97

A folga xeral local cobrou importancia na etapa derradeira do franquismo. Neste documento de traballo estúdase o caso da folga de Vigo do ano 1972 co obxectivo de analiza-las *estructuras da mobilización*.

The local general strike became an important social phenomena in the last stage of Franco's period. In this paper we study the strike developed at Vigo in 1972. Our aim is to analyse in detail the *mobilization structures of sindicalism*.

Palabras clave: mobilización, organización, folga xeral local, recursos, cultura de solidariedade.

Key words: mobilization, organization, local general strike, resources, culture of solidarity.

ORGANIZACIÓN E MOBILIZACIÓN DOS TRABALLADORES DURANTE O FRANQUISMO. A FOLGA XERAL DE VIGO DO ANO 1972¹

“la complejidad es la ciencia de lo ‘emergente’. En otras palabras, trata de cómo grandes conjuntos en interacción —integrados ya sea por moléculas de agua, neuronas, bipolos magnéticos o consumidores— manifiestan comportamientos colectivos muy distintos de los que cabría haber esperado de la simple agregación de los comportamientos de los entes individuales.”

P. Krugman, *La organización espontánea de la economía*

“La racionalidad de la historia narrada por Tucídides no se debe a la generalidad de las leyes o los conceptos sino a la naturaleza del objeto, es decir, de la acción humana.”

R. Aron, *Tucídides y el relato histórico*

As grandes mobilizacións obreiras aseméllanse moito ós enfrontamentos bélicos no seu desenvolvemento. A descrición que L. Tolstoi fai da batalla de Borodino na súa maxistral novela *Guerra y Paz* é igualmente válida para as accións colectivas dos traballadores. De aí o atractivo intelectual de afondar na súa lóxica interna, moi afastada da metáfora da maquinaria do reloxo que funciona á perfección. Velaí o obxectivo xeral da nosa investigación.

O Partido Comunista de España (PCE) e as Comisiones Obreras (CCOO), no marco da súa estratexia de *folga xeral* para derruba-la dictadura franquista, promoveron a *folga xeral local* en Navarra, Madrid, País Vasco, Cataluña, Asturias,

---

¹ Agradécemo-los comentarios de Ramón Máiz, Lourenzo Fernández Prieto e dos avaliadores anónimos. A responsabilidade de calquera erro ou omisión só é, por suposto, nosa.

Andalucía e Galicia. Esta era concibida como unha *mancha de aceite* que se estendería polos grandes centros fabrís do país². Tal forma de confrontación caracterizábase pola participación de miles de traballadores pertencentes ás distintas ramas productivas dunha cidade ou comarca e organizábase para defender reivindicacións profesionais e políticas, entre as que sobresaía o dereito de sindicación libre³.

Ó noso entender, a investigación da folga xeral local ten que aprehende-los *mecanismos microsociais* que explican a acción de persoas que comparten obxectivos comúns e solidariedade nunha interacción mantida coas elites, os opoñentes e as autoridades⁴. De acordo coas contribucións das teorías dos movementos sociais, pódese descompoñer en varias dimensións. No terreo da *mobilización*, hai que falar das *estructuras organizativas* —que inclúen o *sistema de*

---

² Para a organización da folga xeral, ámbalas organizacións barallaban dúas posibilidades, que aparecen recollidas nas seguintes palabras, pronunciadas por un dirixente comunista galego no II Congreso do PCG (1973): “*se ha discutido en otros momentos, con gran insistencia y aún se discute hoy, acerca de que era más adecuado para alcanzar la Huelga General en nuestro país, si la ‘mancha de aceite’ o el ‘decreto’, entendiéndolo por la primera la extensión a partir de una o varias acciones dadas, de la Huelga General, mientras que por la segunda, se entendía la idea de llegar a la Huelga General a través de un llamamiento a nivel general en el momento en que hubiera condiciones para ello*”. Véxase *Los movimientos de masas en Galicia contra la dictadura. Algunas intervenciones ante el II Congreso del PCG*. Fundación 10 de Marzo. Arquivo Histórico de CCOO de Galicia (F10M.AHCCOOG). Legado Amador Martínez.

³ Sobre o concepto de “folga xeral” local, véxase J. M. Maravall, *Dictadura y disenso político. Obreros y estudiantes bajo el franquismo*, Barcelona, Alfaguara, 1978, páxs. 66 e ss.

Información sobre estas folgas pode encontrarse na seguinte bibliografía: S. Balfour, *El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona (1939-1988)*, Valencia, Edicións Alfons El Magnànim, 1994; P. Ibarra Güell, *El movimiento obrero en Vizcaya (1966-1977). Organización y conflictividad*, Bilbao, Universidade do País Vasco, 1977; J. V. Iriarte Areso, *Movimiento obrero en Navarra (1967-1977). Organización y conflictividad*, Pamplona, Goberno de Navarra, 1995; C. Benito del Pozo, *La clase obrera asturiana durante el franquismo*, Madrid, Siglo XXI, 1993; J. Babiano, *Emigrantes, cronómetros y huelgas. Un estudio sobre el trabajo y los trabajadores durante el franquismo (Madrid, 1951-1977)*, Madrid, Siglo XXI, 1995; C. Molinero / P. Ysás, *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*, Madrid, Siglo XXI, 1998; J. Gómez Alén, *As CCOO de Galicia e a conflictividade laboral durante o franquismo*, Vigo, Xerais, 1995; R. Vega García / B. Serrano Ortega, *Clandestinidad, represión y lucha política. El movimiento obrero en Gijón bajo el franquismo (1937-1962)*, Xixón, Concello de Xixón, 1998.

⁴ S. Tarrow, *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*, Madrid, Alianza Editorial, 1997, pág. 25.

alianza previamente existente—, o *repertorio de confrontación* e o *marco interpretativo*. Pola súa banda, no campo da *contramobilización* debemos referirnos ó *sistema de conflito* e as súas posibles modificacións ó longo da folga e as *estratexias informais* —concepto derivado do debate sobre a *estructura de oportunidade política (EOP)*— das autoridades e as elites empresariais⁵.

Neste traballo ímonos concentrar na investigación da organización, xa que as respostas ás preguntas que nos formulamos cadran nesta dimensión: I) cómo se puxo en marcha; II) cómo foi posible coordinar e organizar miles de folguistas; e III) cómo se combinaron os distintos graos de compromiso. A contestación sistemática a estas tres preguntas ha permitírnos reconstruí-la urda da mobilización, na que participaron múltiples actores e colectivos cuns *incentivos* e actitudes ben dispares. Neste sentido, a protesta ten que ser considerada como o *efecto agregado* da interacción de tódolos seus participantes. Concepción que facilita a explicación de cómo foi posible a realización dunha folga xeneralizada cando a maioría dos traballadores non estaban integrados no movemento sindical de oposición⁶.

---

⁵ De acordo con H. Kriesi, entendemos por estratexia informal: “*informal procedures and strategies typically employed by authorities with to challengers*”. Véxase “The political opportunity structure of new social movements: its impact on their mobilization”, en J. Craig Jenkins / R. Klandermans, *The politics of social protest. Comparative perspectives on states and social movements*, Londres, UCL Press, 1995, páx. 173.

Ademais das obras xa citadas de S. Tarrow e H. Kriesi, pode consultarse Ch. Tilly, *From mobilization to revolution*, Nova York, McGraw-Hill, 1978; R. Franzosi, *The puzzle of strikes. Class and state strategies in postwar Italy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995; J. D. Russell / K. Manfred (comps.), *Los nuevos movimientos sociales: un reto al orden político*, Valencia, Edicións Alfons El Magànim, 1992; A. McAdam / J. D. McCarthy / M. N. Zald (eds.), *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*, Madrid, Istmo, 1999; P. Ibarra / B. Tejerina, *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio social*, Madrid, Editorial Trotta, 1998.

⁶ Adoptámo-lo punto de vista de J. Elster sobre os procesos revolucionarios e os distintos incentivos que teñen os seus participantes. Véxase deste autor, *Psicología política*, Barcelona, Gedisa, 1995; *Economics. Análisis de la interacción entre racionalidad, emoción, preferencias y normas sociales en la economía de la acción individual y sus desviaciones*, Barcelona, Gedisa, 1997. Tamén pode consultarse, J. A. Goldstone, “¿Son las revoluciones racionales desde el punto de vista individual?”, *Zona abierta*, 80-81, 1997, 199-236.

Xa que queremos afondar no coñecemento de múltiples aspectos da dimensión sinalada, o deseño de investigación responde ó *estudio de caso de tipo explicativo*: analizaremos unha folga xeral local concreta recorrendo ás xa mencionadas *teorías de alcance medio dos movementos sociais*⁷. O conflito seleccionado é o acaecido na cidade de Vigo en setembro de 1972.

A mobilización obreira principiou na empresa automobilística Citroën (cun cadro de persoal superior ós 4.000 traballadores) o sábado 9 de setembro. Ese día realizouse un paro parcial na quenda da tarde, en demanda da semana laboral de 44 horas —a *semana inglesa*—, unha mellora xa alcanzada na maioría das grandes empresas da cidade⁸. Esa mesma tarde a dirección da factoría despediu nove empregados, entre os que había tres cargos sindicais. O domingo 10, nunha asemblea dunhas catrocentas persoas celebrada na Madroa (un monte próximo á cidade), acordouse que non se volvería ó traballo mentres non fosen readmitidos os despedidos. De forma paralela, os responsables da empresa optaron polo peche das instalacións fabrís.

---

⁷ Faremos uso da *explicación intencional*, baseada na reconstrución da acción intencional dos actores. Sobre a súa utilización no estudio dos movementos sociais, é de grande interese a obra de R. Aya, un heterodoxo da teoría da elección racional aplicada ó estudio dos movementos sociais que asume a *racionalidade limitada*. Véxase “La protesta como política: generalización y explicación en la sociología histórica”, *Política y Sociedad*, 18, 1995, 107-113; “Explicar la violencia revolucionaria después de Tucídides: una polémica metodológica”, *Zona Abierta*, 80-81, 1997, 8-31.

Un excelente estudio do fenómeno das folgas a longo prazo e que recorre á explicación causal pode encontrarse en R. Franzosi, *op. cit.*

⁸ O día 8 as CCOO lanzaran panfletos nos que se reivindicaba esta redución da xornada semanal. A información procede do *Boletín informativo número 4 del Ministerio de Gobernación. Dirección General de Seguridad. Informe especial. Asunto Vigo: conflicto laboral de matiz político*, Madrid, novembro, 1972. F10M.AHCCOOG. Legado Francisco Lores. Uns meses antes, durante a negociación do convenio colectivo, os vocais xurado formularíanlle esta reivindicación á dirección da empresa. Como non se chegou a acordo ningún, dictouse unha norma de obrigado cumprimento, que rexía no momento en que estalou o conflito.

Ante o desenvolvemento dos acontecementos, os cadros de persoal de case tódalas grandes empresas da cidade (Vulcano, Barreras, Freire, Santo Domingo, Refrey, Artiscar, Forjas del Miñor, a factoría ASCON-Ríos, Censa, Álvarez, Reyman, etc.) fóronse sumando a partir do luns 11 a una *folga de solidariedade* en apoio dos seus compañeiros de Citroën. Como resultado, chegouse á práctica paralización dos sectores productivos máis dinámicos de Vigo⁹. Nas seguintes xornadas, o conflito ampliouse a toda a cidade e a súa bisbarra, afectando o venres 15 —en que se fixo un chamamento, igual có sábado 16, á folga xeral— a uns trinta mil traballadores e vintecatro importantes factorías. Ese día uníronse ó paro durante un par de horas as dúas empresas de transporte municipal, o que difundiu o conflito a tódolos ámbitos da vida urbana. A folga comezou a remitir a partir do día 23, para rematar o mércores 27. Non obstante, nalgúns centros de produción traballouse a baixo rendemento durante varias xornadas¹⁰.

A reivindicación laboral inicial, chispa do conflito, derivou axiña cara a outras de marcado carácter sociopolítico. Así, a medida que o movemento de folga ía en aumento, a readmisión dos traballadores despedidos e a reclamación das liberdades sindicais e políticas convertéronse nas demandas centrais. Disto contamos con cumprido reflexo nos panfletos e as consignas de mobilización difundidas polos seus organizadores entre os traballadores e a cidadanía en xeral.

Durante este ano, xa se produciran en Galicia dúas folgas de corte parecido: a do mes de marzo en Ferrol, que tivo o seu epicentro na empresa Bazán e que

---

⁹ Só se mantiveron á marxe do conflito empresas e sectores significativos como Pescanova, os estibadores do porto ou a factoría de ASCON en Meira (Moaña).

¹⁰ A información procede do diario *Faro de Vigo* do mes de setembro de 1972.

motivou un amplo movemento de solidariedade en toda Galicia; e a de maio en Vigo, protagonizada polos traballadores de Barreras, o estaleiro meirande da cidade, e apoiada polos asalariados dalgunhas fábricas. Sucesos que hai que enmarcar no que J. Gómez Alén cualifica como “a época dos grandes conflictos” en Galicia durante o final do franquismo. Esta principiou en 1970 e decorreu marcada por outras moitas confrontacións, como as das empresas Peninsular Maderera, Megasa, Censa, etc.¹¹ A espiral de protesta obreira fixo a súa aparición cando no conxunto de España o movemento obreiro estaba nun momento de refluxo¹².

1- AS ESTRUCTURAS DA MOBILIZACIÓN

Un dos compoñentes da *identidade colectiva* do movemento obreiro, como movemento social que é, consiste na súa armazón organizativa; é dicir, as formas de participación e mobilización de que se dota para soste-la súa actividade¹³. Neste sentido, poderíamos definir —baseándonos na reflexión de A. Swidler sobre a cultura e a acción— estas estruturas organizativas como un xogo de ferramentas ou repertorio do que os actores seleccionan distintas pezas para construíren as liñas de acción¹⁴.

---

¹¹ J. Gómez Alén, *op. cit.*, páxs. 166 e ss.

¹² C. Molinero / P. Ysás, *op. cit.*, páxs. 140 e ss. Os dirixentes comunistas galegos eran conscientes deste desfasamento: “*dánse nun momento en que as zonas tradicionais do movemento obreiro español pasan, en maior ou menor medida, por un repliegue forzado, debido á represión, despois de haber tido un momento ascendente nos anos 66, 67 e 68, incluso hasta o 70 según as zonas*”. *Los movimientos de masas en Galicia contra la dictadura. Algunas intervenciones ante el II Congreso del PCG*. F10M.AHCCOOG. Legado Amador Martínez.

¹³ Así, para A. Melucci: “*Processes of mobilization, organizational forms, models of leaderships, ideologies and forms of communication: there are all meaningful levels of analysis for the reconstruction from within of the system of action that constitutes a collective actor*”. Véxase A. Melucci, “The process of collective identity”, en H. Johnston / B. Klandermans (eds.), *Social movements and culture*, London, UCL Press, 1995, páxs. 41-63.

¹⁴ A. Swidler, “La cultura en acción: símbolos y estrategias”, *Zona Abierta*, 77-78, 1996-97, 127-162.

A *cultura organizativa* vaise modificando co paso do tempo: abandónanse algunhas estruturas e créanse outras, como se comproba no movemento obreiro vigués ó compara-la protesta que analizamos co acontecido na folga de marzo de 1962. Entón, no contexto da onda de conflictividade que se difundiu por algúns centros fabrís de España, o persoal dos estaleiros Vulcano e Barreras maila empresa de transporte municipal Tranvías puxéronse en folga en demanda de melloras salariais. Sen embargo, e fronte ó ocorrido dez anos máis tarde, contouse cunha feble coordinación entre as factorías. De feito, a propia articulación do conflito en cada empresa foi moi limitada¹⁵.

Na armazón organizativa do conflito de 1972 pódense diferenciar tres niveis, que, non obstante, mantiveron entre si un forte vínculo. En primeiro lugar, os actores que configuraban o movemento político e sindical de oposición —*as organizacións formais*— despregaron unha intensa actividade durante os quince días de folga. En segundo lugar, os grupos promotores auspiciaron nas empresas múltiples mecanismos para o inicio, a consolidación e, nalgúns casos, a finalización da folga. Finalmente, a Intercomisión Local das CCOO e a denominada *Asemblea Obreira* constituíronse nos organismos responsables da coordinación dos folguistas¹⁶.

---

¹⁵ Entrevistas a W. Varela (22-10-1992 e 3-12-1992). F10M.AHCCOOG. Sobre a folga de 1962 véxase C. Molinero / P. Ysás, *op. cit.*, páxs. 95 e ss.

¹⁶ Inspirámonos nos tres niveis da estrutura da mobilización diferenciados por S. Tarrow. Véxase, *op. cit.*, páxs. 235 e ss.

2- AS ORGANIZACIÓNS FORMAIS

Polo que se infire das fontes escritas e orais consultadas, os actores formalmente constituídos implicados na protesta de setembro foron o Partido Comunista de Galicia (PCG), as Comisións Obreiras (CCOO), a Organización Obreira (OO), a Unión do Pobo Galego (UPG) e a Unión Sindical Obrera (USO). Todas elas, sacando o PCG —ata 1968 o PCE de Galicia—, xurdiron desde mediados dos anos sesenta. Aínda que os asuntos que se poden tratar sobre a estrutura e dinámica destas forzas políticas e sindicais —columna vertebral do sistema de alianza da oposición sindical— son moitos, para a nosa investigación resulta especialmente interesante determina-lo seu grao de presenza nas factorías viguesas e clarifica-las súas relacións estratéxicas. E isto, para podermos explicar posteriormente a súa actuación durante a folga.

O PCE mantivo, se ben con altibaixos, unha pequena estrutura organizativa na cidade de Vigo durante os anos corenta e cincuenta. A comezos da década seguinte, sobre todo como consecuencia da folga de 1962, algúns mozos obreiros ingresaron no partido. En centros de produción como os estaleiros Vulcano e Barreras entraron en contacto con compañeiros de máis idade ca eles e cunha dilatada experiencia política e sindical nos seus respectivos lugares de traballo. Mención á parte merece a empresa Citroën, na que o papel activador foi desempeñado por un enxeñeiro e antigo militante comunista procedente de Madrid, M. Fernández Cachán.

Outro paso deuse en 1966 a raíz da campaña das eleccións sindicais e da estratexia comunista de creación dunhas CCOO estables, pois na organización viguesa ingresou un novo colectivo de traballadores mozos. Deste xeito, dous anos máis tarde, en 1968, a media de idade dos militantes, arredor de cincuenta, non superaba os trinta anos.

Á altura de 1972, os comunistas vigueses dispuñan da seguinte estrutura interna: C. Núñez, un cadro procedente da organización exterior, era o responsable local; C. Barros, membro do Comité Central do PCE, era o responsable do movemento obreiro e coordinaba as empresas Álvarez, ASCON, Aunaval, Barreras, Censa, Citroën, Freire e Vulcano. Nelas traballaban militantes que asemade eran activistas e líderes das CCOO, como W. Varela, A. Docampo, M. Álvarez, P. Jiménez, *Xaniño*, J. Bacariza, J. Benavides, R. Caride, S. Pérez, B. González, J. Garrido ou J. Lamigueiro. O aparato de propaganda estaba baixo a responsabilidade de L. González e M. Louro. Finalmente, a relación cos sectores profesionais era tarefa de J. C. Abal¹⁷.

As CCOO eran a única organización sindical de oposición con protagonismo nas empresas viguesas a principios dos setenta. Os sindicalistas da USO militaban nas súas filas e a Unión General de Trabajadores (UGT) maila Confederación Nacional do Traballo (CNT) foron desarticuladas en 1936. As CCOO dispuñan dunha sólida estrutura organizativa, pero dado o seu carácter de movemento sindical e as condicións impostas pola clandestinidade, resulta imposible concretar con precisión

---

¹⁷ A información sobre o PCE/PCG de Vigo procede da tese de doutoramento de Víctor Santidrián Arias, *O Partido Comunista de España en Galicia (1920-1968)*. Sobre o PCE/PCG e o resto das organizacións políticas, véxase M. Rivas / X. I. Taibo, *Os partidos políticos na Galiza*, A Coruña, Edicións do Ruego, 1977.

o número de membros. Así e todo, en cada Comisión Obreira (CO) de empresa había un núcleo de activistas arredor do cal se aglutinaba un colectivo máis amplo de traballadores¹⁸.

Representantes de cada CO e dos distintos sectores productivos formaban a Intercomisión Local, creada a mediados dos anos sesenta, que pola súa vez dispuña dun Secretariado. Membros da Intercomisión participaban tanto na Coordinadora Galega como na Coordinadora Xeral das CCOO de España. Nas empresas de certa dimensión había órganos de coordinación propios. Era o caso de Citroën, onde traballaban máis de 4.000 traballadores repartidos en varias naves. A súa coordinadora interna era coñecida como “os sete magníficos”.

¹⁸ O sindicalismo de orientación libertaria mantivo algunha actividade militante ata principios dos sesenta nalgúns fábricas como Barreras e Vulcano, pero na etapa que nos ocupa perdera os seus efectivos. Sobre a situación da CNT en Galicia durante os anos corenta, véxase D. Pereira, *Sindicalistas e rebeldes. Anacos da historia do movemento obreiro na Galiza*, Vigo, A Nosa Terra, 1998, paxs. 237-245.

Canto ós integrantes das comisións de empresa, pódese realizar de forma provisional o seguinte cómputo:

CITROËN	I. GÓMEZ, E. GONZÁLEZ, F. VÁZQUEZ, J. L. RODRÍGUEZ, V. FILGUEIRA, A. RIVERA, J. E. MOSQUERA, J. J. DELGADO, F. IGLESIAS, G. GONZALO, E. FERNÁNDEZ, I. BARREIRO, J. BACARIZA, L. PUGA, M. MAQUIERA e F. LORES
AUNAVAL	J. BENAVIDES, A. COMESAÑA, J. BASTEIRO e F. VILA
VULCANO	W. VARELA, S. PÉREZ, E. FERNÁNDEZ, R. CARIDE e U. MEDRAÑO
BARRERAS	M. FERNÁNDEZ, B. GONZÁLEZ, J. IGLESIAS, H. LEIRÓS, R. GONZÁLEZ e J. PENAS
CENSA	J. GARRIDO, F. REBOLLO e J. ROMÁN
FREIRE	J. A. GARCÍA
ÁLVAREZ	M. RODRÍGUEZ, J. J. QUIRÓS, J. M. GÓMEZ, A. DOCAMPO e M. CARIDE SIMÓN
ASCON	J. LAMIGUEIRO, G. FONTÁN e C. SANTIAGO

A información procede de tres fontes: as entrevistas realizadas a membros das CCOO, as actas dos xurados de empresa e o *Boletín informativo número 4 del Ministerio de Gobernación. Dirección General de Seguridad. Informe especial. Asunto Vigo: conflicto laboral de matiz político*. Madrid, novembro de 1972. F10M. AHCCOOG. Legado Francisco Lores.

A OO era un actor de perfís difusos, sobre o que aínda se sabe ben pouco. Foi o resultado dunha escisión localizada na Xuventude Comunista de Galicia (XCG) de Vigo, que tiña moitos dos seus integrantes nas CCOO Xuvenís. Pola información dispoñible, non parece que no seu proceso de xestación participaran militantes doutras localidades galegas, aínda que ignoramos se tiñan conexións con outras correntes comunistas. Cunha actitude crítica con respecto á orientación estratéxica do PCG, que se concretaba no seu rexeitamento do Pacto pola Liberdade, estaban a favor dunha orientación máis vangardista da acción política e sindical. De feito, chegaron a ter unha *fronte armada* que, por exemplo, levou adiante pequenas accións (ameazas, queima dalgún coche, etc.) contra traballadores considerados confidentes da policía. A ruptura coa XCG e o PCG produciuse antes de que estalara o conflito de setembro de 1972. Ó pouco, o grupo desfixose e algúns dos seus membros acabaron integrándose noutras formacións, como a Organización Marxista-Leninista de España (OMLE) e a UPG¹⁹. O núcleo da organización formábano unha decena de mozos (os irmáns Collazo Araújo, Hierro Chomón, Mara Simón, Gil Araújo...) que traballaban en empresas como Barreras, Álvarez, Citroën ou ASCON-Ríos. Dispuñan dun pequeno aparato de propaganda, co que editaban panfletos e un boletín²⁰.

A UPG, unha formación nacionalista de esquerda fundada o 25-VII-1964 en Santiago de Compostela, tiña a mediados dos sesenta o seu principal centro de actividade en Vigo. Con escasa implantación social na cidade, non dispoñía de

---

¹⁹ X. L. Méndez Ferrín, figura destacada da UPG naqueles momentos, afirma: “Na ‘Organización Obreira’, da que falamos antes, existían dúas liñas: unha, que pretendía ingresar na UPG e que levaba xa conversas con Moncho Reboiras e outra liña, que foi a que venceu e que decidiu confluír cun grupo maoísta de Madrid chamado OMLE e de aí saíu un partido, o PC (r), que foi o que máis tarde en Madrid crea o GRAPO”. Véxase X. M. Salgado / X. M. Casado, X. L. Méndez Ferrín, Barcelona, Sotelo Blanco, 1989, páx. 158.

²⁰ Testemuño oral de Mara Simón.

militantes nas empresas. A comezos da década seguinte a situación mudou un pouco. A nova dirección do partido, con X. González e R. Reboiras á fronte, imprimiulle un selo *obreirista* á organización. Este xiro facilitou a entrada na UPG dunha parte dos integrantes do colectivo Galicia Socialista (GS), algúns dos cales (F. Lores, C. Nogueira, M. Lima, X. López Facal...) traballaban en centros de traballo localizados en Vigo, como Citroën ou Plásticos Galicia, e desenvolvían a súa actividade no seo das CCOO. Debido ó seu escaso número, a súa influencia política e sindical era moito máis limitada cá do PCG cando se produciron os acontecementos de setembro de 1972²¹.

A USO fixo a súa aparición en Galicia na empresa Firestone da Coruña, á que fora trasladado o militante Gómez Lavín²². Na cidade de Vigo, á altura de 1972, tiña unha escasa implantación, con algúns traballadores en empresas como ASCON-Ríos, Citroën, Aycasa ou Censa, relacionados entre si mediante un comité coordinador local²³. Integrados neses momentos nas CCOO, a súa organización cobrou protagonismo na vida sindical local desde mediados da década.

---

²¹ Véxase J. Beramendi / X. M. Núñez Seixas, *O nacionalismo galego*, Vigo, A Nosa Terra, 1995; S. de Toro, *Camilo Nogueira e outras voces*, Vigo, Edicións Xerais, 1991; G. J. Francisco da Rocha, "Achegamento á ideoloxía da Unión do Pobo Galego a través de *Terra e Tempo*", *A trabe de Ouro*, 23, 1995, 371-388; J. M. Roca (ed.), *El proyecto radical. Auge y declive de la izquierda revolucionaria en España (1964-1992)*, Madrid, Los libros de la Catarata, 1994; F. Rubiralta Casas, *De Castelao a Mao. O novo nacionalismo radical galego (1959-1974): orixes, configuración e desenvolvemento inicial da UPG*, Santiago de Compostela, Laiovento, 1998. Tamén se poden consulta-las entrevistas a F. Lores (11-II-1999) e C. Nogueira (17-III-1999). F10M.AHCCOOG.

²² A. Martín Artilles, "Del blindaje de la sotana al sindicalismo aconfesional (Breve introducción a la Historia de la USO). 1960-1975", en J. Tusell / A. Alted / A. Mateos, *La oposición al régimen de Franco*, Madrid, UNED, 1990, vol. I, páxs. 165-188; B. López García, *Aproximación a la historia de la HOAC. 1946-1981*, Madrid, Ediciones HOAC, 1995, páxs. 132 e ss.

²³ Entrevista a G. Fontán (1-VI-1999). F10M.AHCCOOG.

A interacción estratéxica entre todas estas forzas respondía á seguinte lóxica. Os principais líderes e gran parte dos integrantes máis activos das CCOO defendían a posición político-sindical do PCG, xa que a maioría tiñan unha *dobre militancia*. Sen dúbida, constituían o grupo hexemónico no movemento sindical vigués de oposición. Para desbloquea-la situación, os militantes da OO e a UPG colaboraban entre eles nas empresas, un proceso que corría paralelo ás conversacións que as direccións de ámbalas organizacións mantiñan a prol dunha posible fusión. Canto á USO, destaquémo-lo seu limitado peso nas interaccións estratéxicas do momento.

Da actuación do PCG, das CCOO, da OO, da UPG e da USO durante a folga de setembro de 1972, interéranos coñece-la súa relevancia e as principais disensións internas xurdidas. Pero tamén, cando sexa posible, cómo se adoptaban as decisións. Para delimita-lo primeiro aspecto, coidamos conveniente utiliza-los seguintes indicadores: o seu peso na decisión de inicia-lo conflito, a presenza na dirección da mobilización e os *recursos* que achegaron²⁴.

A posición do PCG foi determinante para que a confrontación de setembro se iniciara, como o testemuñan, entre outros documentos, as cartas enviadas desde Galicia á dirección do partido. Os responsables comunistas opinaban, xa desde principios de 1972, que se reunían as condicións para impulsa-la folga xeral local en Vigo e outras localidades galegas. Así, en febreiro deste ano afirmábase: *“la tónica*

---

²⁴ En relación co concepto de recurso e a súa taxonomía, pensamos que a síntese realizada por J. Casquette a partir da bibliografía especializada é de grande utilidade. Os recursos son aqueles elementos baixo control dos movementos que fan posible o tránsito desde un colectivo anódino de individuos a un colectivo organizado para intervir no cambio social.

A taxonomía baséase nunha dobre dimensión dos recursos: material/non material, mensurable/non mensurable. A partir destas dimensións, emerxen tres tipos de recursos: *recursos materiais mensurables* (diñeiro, infraestrutura, etc.); *recursos inmateriais mensurables* (tempo, contactos, protesta, etc.); e os *recursos inmateriais non mensurables*, isto é, o conxunto de elementos cognitivos, culturais, simbólicos, etc. Véxase J. Casquette, *Política, cultura y movimientos sociales*, Bilbao, Bakeaz, 1998, páxs. 179 e ss.

que en estos momentos se percibe en las fábricas y centros de trabajo es la de que hay que hacer algo, se espera como un llamamiento de sus líderes. Las condiciones, repito, son idóneas para vibrar en la acción reivindicativa y por las libertades obreras [...] en la actual situación y dentro de las características de Galicia, sería de gran importancia el paro simultáneo en Bazán, Vulcano, Citroën, Barreras, Censa y Universidad”²⁵.

Uns meses máis tarde, despois dos sucesos de marzo en Ferrol e deste mes e de maio en Vigo, os dirixentes comunistas tiñan unha firme convicción: “*En Galicia, concretamente en Ferrol y Vigo, se puede crear un poder en la calle y en la fábrica de facto superior al del Régimen*”²⁶. Neste clima, os comunistas decidiron lanza-la folga de Citroën a principios do mes de setembro, pois segundo o seu parecer: “*sin Citroën no hay huelga general en Vigo*”²⁷. Con algunha voz discrepante, como a de B. González, o groso da organización local apoiou a decisión²⁸.

O PCG tivo un papel protagonista na dirección do conflito, dado que a Intercomisión das CCOO estaba composta maioritariamente por militantes comunistas, como W. Varela, B. González, J. Bacariza ou A. Docampo. Debido a esta hexemonía, as decisións daquela sempre estiveron en consonancia coas

---

²⁵ Carta do 4-II-1972. Arquivo Histórico do PCE (AHPCE). Galicia, filme 330.

²⁶ Carta do 5-V-1972. AHPCE. Galicia, filme 342. Xa no mes de marzo o PCG publicou unha declaración baixo o título “*Hacia la huelga general y la huelga nacional*”. E no mes de xuño, trala mobilización de maio en Barreras, o PCG afirmaba: “*El pueblo tiene bien asimilada la consigna de Huelga General después de las luchas de Ferrol (...) Los recientes acontecimientos de masas en Vigo subrayan la posibilidad de combinación de las formas de lucha legal y extralegal ante la Huelga General*”. F10M.AHCCOOG. Legado Santos Costa.

²⁷ Entrevista a W. Varela (26-V-1997). F10M.AHCCOOG.

²⁸ B. González opinaba que non era o momento oportuno para impulsar unha acción de tal envergadura, xa que non se daban as condicións suficientes. A súa posición está recollida nunha entrevista realizada o 22-VI-1999. F10M.AHCCOOG.

posicións destes líderes. Ademais, tarefas como a redacción dos panfletos que a cotío se repartían por empresas e barrios eran realizadas por membros do *aparato do partido*. Debido a isto, moitos sindicalistas das CCOO que non pertencían ó PCG pensaban o mesmo: “*todas as decisións (...) mandábanse dende aí*”²⁹.

Os recursos achegados polo PCG foron imprescindibles para asegura-la continuidade da mobilización. En primeiro lugar, despregaron os seus *recursos materiais mensurables*. O mesmo que estaban a facer coas CCOO, puxeron ó servizo dos folguistas o seu aparato de propaganda, que foi utilizado para editar panfletos tódolos días. Era unha canle de comunicación imprescindible para manter informados os traballadores.

En segundo lugar, cederon os seus *recursos inmateriais mensurables*. Estes abrangúan desde a súa estrutura organizativa en gran parte das empresas máis importantes da cidade ata a súa rede de contactos, que lles subministrou unha valiosa información. Por exemplo, dispuñan de datos inmediatos sobre os movementos das forzas policiais³⁰. Pero tampouco non podemos esquece-la plena dispoñibilidade dos seus militantes.

O principal debate aberto entre os comunistas vigueses desenvolveuse a principios da segunda semana de folga e xirou arredor da conveniencia de rematala

---

²⁹ Entrevista a G. Fontán (1-VI-1999). F10M.AHCCOOG.

³⁰ Como afirma C. Barros: “*nos sabiamos pois cando viña (...) unha nova bandeira dos grises, en fin, (...) creo que Teléfonos neste sentido foi moi importante polas conversacións que alí escoitaban (...) Chegaba ó comité do partido*”. Entrevista a C. Barros (4-XI-1997). F10M.AHCCOOG.

e iniciar un repregamento organizado³¹. Enfrontáronse dúas posicións: a minoritaria era partidaria de seguir unha semana máis, xa que, ó seu xuízo, se podía gaña-la folga e conseguí-la readmisión dos despedidos; en cambio, a maioritaria defendía que non se podía mante-la situación e que os custos empezaban a ser moi altos³².

Durante os quince días que durou o conflito, a dirección local do PCG tivo que adoptar numerosas decisións. De aí que a reconstrucción da dinámica partidista sexa de grande interese para coñecer cómo os militantes comunistas aplicaron a súa orientación política nun contexto de intensa represión e gran conflictividade laboral. Para iso atenderemos a dous planos na escala de decisións dentro da organización: por un lado, o proceso de deliberación e execución que se deu entre os dirixentes locais; por outro, a relación con órganos de dirección de rango superior.

As decisións que día a día había que adoptar sobre a orientación da folga tomábaas o Comité Local do PCG. Aínda que este se reunía polas noites, ó longo do día xurdían situacións imprevistas que resolvía C. Barros. A secuencia que se repetiu durante o conflito era a seguinte: C. Barros fixaba varias citas pola mañá en diversos lugares da cidade, case sempre na zona rural, con destacados sindicalistas e militantes do partido —como os citados W. Varela, Andrade ou A. Docampo— co fin de discutiren os acontecementos do momento e acorda-la táctica que fan seguir. Por tal motivo, cando o Comité Local se reunía pola noite, os seus integrantes encontrábanse cunha serie de decisións adoptadas sen o seu consentimento. Esta

---

³¹ En palabras de C. Barros: *“o maior debate que houbo durante a folga de 72 en Vigo foi o de volver ou non o traballo logo das dúas semanas, (...), ata donde radicalizar o movemento”*. Entrevista a C. Barros (13-XI-1997). F10M.AHCCOOG.

³² Entrevista a J. Bacariza (6-VI-1997). F10M.AHCCOOG. Na documentación que se ten das intervencións no II Congreso do PCG sobre a situación do movemento obreiro, recóllese unha terceira alternativa: a volta inmediata ó traballo para evita-la represión.

situación provocou algún receo. Algúns dirixentes queixábanse de que na dirección do partido non se discutían tódalas directrices que se transmitían ós militantes das fábricas.

No que fai ás relacións con órganos de dirección de escala superior, durante a folga non se realizou ningún encontro formal dos dirixentes locais do PCG con outros de maior responsabilidade, nin tampouco se estableceu ningún tipo de comunicación regular coa dirección exterior. Como afirma C. Barros: *“é precisamente na clandestinidade cando as organizacións do partido e os dirixentes teñen máis independencia de criterio; os que están no sitio son os que deciden”*³³.

A actuación das CCOO foi clave para que a folga se iniciara, pois a propia convocatoria partiu dunha reunión na que estaban os seus principais líderes. Os obxectivos políticos da iniciativa eran claros, como quedou de manifesto no informe da III Asemblea Galega das CCOO, celebrada en xaneiro de 1973: *“una experiencia así ha enseñado a amplias masas de la Clase Obrera Gallega que hoy lo fundamental es derrocar la Dictadura, conquistar la libertad política. Con este espíritu emprenderemos nuevas luchas en Galicia”*³⁴.

A dirección da protesta de setembro estivo nas mans da Intercomisión. Como afirmaba a Coordinadora General de CCOO de España en outubro de 1972: *“la huelga non habría sido posible si la Inter-Comisión de Vigo no hubiera asumido la responsabilidad de ser el órgano de dirección de la clase obrera viguesa y no*

---

³³ Entrevista a C. Barros (4-XI-1997). F10M.AHCCOOG. Non obstante, non sabemos se chegaron a producirse contactos informais con responsables da organización.

³⁴ F10M.AHCCOOG. Legado Francisco González Vidal.

hubiera tenido la agilidad necesaria para, el domingo día 10, reunir a los dirigentes de las principales empresas y plantearse la solidaridad con Citroën y la celebración de asambleas masivas de todas las empresas³⁵. En consecuencia, tanto os recursos que as CCOO achegaron como as disensións internas que xurdiron, serán analizados nos seguintes apartados.

A OO non participou na decisión de iniciar a protesta do sábado 9 en Citroën e de convertela nunha folga xeral local. De feito, cando o conflito estaba en marcha, toparon cunha situación non desexada. Nese momento, os esforzos da súa base militante estaban afanados en afianza-la organización, mediante a captación de novos membros entre os traballadores mozos involucrados na mobilización desencadeada en maio por mor da negociación do convenio colectivo de Barreras. Non tiñan previsto impulsar acción ningunha porque o consideraban contraproducente³⁶.

Sen embargo, ó se estende-la folga de solidariedade cos despedidos de Citroën desde o luns 11, víronse na tesitura de ter que adoptar unha decisión. No debate aberto na organización baralláronse dúas posibilidades: participar, co risco de quedaren illados, ou mantérense á marxe, por considerar que era unha estratexia equivocada, ó tempo que poderían evitar así verse afectados pola espiral represiva. Resultou vencedora a primeira opción, se ben moitos partidarios da segunda non participaron na mobilización.

---

³⁵Véxase o documento “*Conclusiones del informe de Comisiones Obreras sobre la huelga general de Vigo*”, en F. Ibáñez Rosas / M. A. Zamora Antón, *1966-1976. Diez años de lucha de CCOO*, Zaragoza, CCOO, 1987, páxs. 191-194.

³⁶ A información procede do testemuño oral de Mara Simón.

Na medida en que a Intercomisión das CCOO se converteu no comité de folga e que a OO tiña co dito órgano unha tensa relación, o seu papel na dirección do conflito foi insignificante. Non obstante, os seus militantes tentaron conseguir que as súas posicións sobre o carácter da loita obreira foran adiante alí onde eran máis fortes; é dicir, na acción na rúa.

Coma no caso da OO, a UPG non estivo presente nas reunións onde se tomou o acordo de convocar unha folga en Citroën, nin compartía co PCG e os principais dirixentes das CCOO a idea de impulsar unha folga xeral na cidade e a súa comarca. É máis, de estaren nas discusións preparatorias da protesta, os antigos membros de GS terían mostrado a súa desconformidade. De feito, no número de *Terra e Tempo* —periódico da UPG— editado trala folga, pódese ler: “*A semán de 44 horas, o descanso dos sábados non son ouxetivos mobilizadores. Non poden ser tomados en serio, nin o foron, pola clase obreira nin polas capas populares*”³⁷.

Ó se atopar co conflito en marcha, os militantes desta organización sumáronse á protesta. Non lles parecía oportuno quedar á marxe da mobilización, de xeito semellante ó acontecido na OO. Así, no número xa citado de *Terra e Tempo* afírmase: “*Pro ao desencadearse o paro en Citroën e outras empresas pra impedir o despido dos 5 obreiros e os 4 expedientados, a OO, a UPG e os obreiros revolucionarios apoiaron con todas as súas forzas o movemento, aínda sabendo que*

---

³⁷ *Terra e tempo*, 1972. F10M.AHCCOOG. A información procede da entrevista realizada a F. Lores e S. de Toro, *op. cit.*, páxs. 94 e ss.

Naqueles momentos, os militantes da UPG chegaron a unha conclusión moi particular: “*O PC forzou a máquina para recuperar protagonismo ante OO e a propia UPG*”. Véxase S. de Toro, *op. cit.*, páx. 95. Tendo en conta o contido das cartas enviadas desde Galicia á dirección do PCG e a súa hexemonía no movemento obreiro vigués, resulta evidente que a principal preocupación do PCG era a concreción da folga xeral en Galicia, prestándolle moi pouca atención a estas forzas.

*estaba errado*³⁸. O mesmo cá OO, a UPG non desempeñou ningún papel relevante na coordinación e dirección do conflito. O que si fixeron os seus militantes foi participar activamente nas asembleas das empresas e na Asemblea Obreira da cidade, así como na protesta nas rúas.

Finalmente, o colectivo de sindicalistas da USO, cunha capacidade de acción moi limitada, participou na organización da folga por medio da súa presenza nalgunhas CCOO de empresa e na Asemblea Obreira da cidade, chegando a estar presente algún dos seus militantes en reunións da Intercomisión.

3- A FOLGA DE SOLIDARIEDADE NAS EMPRESAS

Os aspectos máis salientables da organización da folga de solidariedade nas empresas son, ó noso entender, as características dos grupos promotores e os principais mecanismos activados para que fora seguida polos traballadores. Podemos clasificalos en tres bloques segundo o momento da folga, a saber: o inicio, o desenvolvemento e o remate.

Houbo varios grupos promotores, que fan desde militantes de organizacións políticas e sindicais que impulsaron a protesta nos seus propios lugares de traballo, ata piquetes ou *comandos* —así era o nome que recibían— que fixeron presión para que se xeneralizara o conflito a outros centros de traballo, pasando por grupos de obreiros con escasos compromisos anteriores, pero que contribuíron á difusión do conflito arrastrados polo ambiente de solidariedade cos despedidos de Citroën.

---

³⁸ Unha decisión da que posteriormente se arrepentiron: “*apoiaron o movemento por un espírito de unidade mal entendido, por una falla de crítica dos feitos e de capacidade de reacción*”.

Outro tanto ocorreu en mobilizacións de natureza semellante producidas noutras cidades e comarcas do país³⁹.

Nalgunhas factorías, sobre todo do sector do metal, existía un sólido núcleo militante. Con todo, a súa capacidade de mobilización era desigual, se a medimos polo seu grao de presenza no xurado de empresa. Así, nos estaleiros Vulcano e Barreras as respectivas CCOO tiñan baixo o seu control o dito órgano. Noutras empresas a forza era menor, como en ASCON-Ríos, onde as CCOO só contaban cunha parte dos xurados. Finalmente, había centros de produción, como Álvarez —unha empresa do sector da cerámica e o vidro—, onde a representación era mínima, cun único xurado.

En Vulcano, o mesmo luns 11 convocouse unha asemblea a primeira hora da mañá. Para preparala procedeuse da forma habitual. Logo de debateren os membros da CO a conveniencia de iniciar a folga de solidariedade cos despedidos de Citroën, demandada pola Intercomisión desde o día anterior, realizáronse reunións nas distintas seccións da factoría para tentea-la situación e vencer posibles resistencias. Finalmente, a decisión aprobouse nunha asemblea de todo o cadro de persoal, a excepción dun pequeno grupo de asalariados. O paro empezou ás 11 da mañá e, ó contrario ca noutras empresas, saíron á rúa antes de que a dirección decidira pecha-lo estaleiro⁴⁰.

---

³⁹ Como afirma R. M. Fishman: *“Los trabajadores de la primera o primeras fábricas que cerraban se lanzaban a las calles (...) Esta presencia pública permitió a los huelguistas involucrar a otros centros de trabajo en su lucha, aun sin existir ningún tipo de canal de comunicación directo y estable (es decir, organizativo)”*. R. M. Fishman, *Organización obrera y retorno a la democracia en España*, Madrid, CIS, 1996, pág.149.

⁴⁰ *Faro de Vigo* do 12-IX-1972. Entrevista a W. Varela (26-V-1997). FIOM.AHCCOOG.

No caso de Barreras, os integrantes da CO anunciaron a convocatoria de folga a primeira hora da mañá nos vestiarios. O principal argumento esgrimido foi que non podían negalo seu apoio despois do sucedido en maio, cando miles de traballadores se solidarizaran con eles. Igual que en Vulcano, a mobilización foi adiante sen grandes dificultades⁴¹.

Tampouco en ASCON-Ríos a CO topou con resistencias insalvables. O luns 11, J. Lamigueiro informou os seus compañeiros, cando estaban no comedor, da situación que se estaba a vivir nalgunhas fábricas e do chamamento á folga de solidariedade cos despedidos de Citroën. Ó día seguinte, esta factoría tamén parou. En cambio, a de Meira mantívose á marxe, tanto pola falta dunha CO como pola imposibilidade de exercer certa influencia desde fóra⁴².

En Álvarez, os impulsores da protesta encontráronse coa decidida oposición de case todo o xurado de empresa e coa presión dos encargados das distintas seccións. Emporiso, o labor de sindicalistas como M. Rodríguez ou M. Simón, activista da OO, e o espírito de solidariedade que se estendeu por toda a fábrica posibilitaron que os traballadores se sumaran á mobilización o martes 12⁴³.

A relativa facilidade coa que os cadros de persoal de todas estas empresas apoiaron a folga de solidariedade cos despedidos de Citroën debeuse, segundo afirman os mesmos promotores da mobilización, ás experiencias de marzo —folga

---

⁴¹ *Faro de Vigo* do 13-IX-1972 e entrevista a B. González (22-VI-1999). F10M.AHCCOOG.

⁴² *Faro de Vigo* do 13-IX-1972, acta do xurado de empresa do 12-IX-1972 e entrevista a G. Fontán (1-VI-1999). F10M.AHCCOOG.

⁴³ *Faro de Vigo* do 13-IX-1972, testemuño oral de Mara Simón e entrevista a M. Rodríguez (9-X-1998). F10M.AHCCOOG.

de solidariedade cos traballadores de Ferrol— e maio —folga de solidariedade co persoal de Barreras— dese mesmo ano. Nestas dúas protestas fraguouse esta nova dimensión da *cultura de solidariedade* no movemento obreiro vigués; isto é, a mobilización xeneralizada en apoio das demandas dos traballadores en folga⁴⁴.

Noutros centros de traballo, aínda que as forzas de oposición contaban con persoas de confianza, foi a propia mobilización a que acadou resultados positivos⁴⁵. En tal sentido, a resolución da III Asemblea Obreira de Galicia das CCOO recolle o principal mecanismo utilizado para conseguir apoio nos centros de produción que carecían dun sólido grupo das forzas de oposición: *“pero lo es menos, en aquellas empresas donde no existe C.O. organizada, el lugar que ocupan aquellos enlaces y jurados influidos por el estado de ánimo de las masas en esos momentos, y en contacto con CCOO (gracias a que éstas controlan los jurados de las empresas más importantes) que son los que deciden la huelga? Aquí se ve la importancia de esas relaciones legales de CCOO”*⁴⁶.

---

⁴⁴ R. Fantasia define o concepto de cultura de solidariedade como *“tactical activities, organizational forms, and institutional arrangements were employed that represented the expression of solidarity its creation simultaneously in the process of their development”*. Véxase o seu libro *Cultures of solidarity*, California, University of California Press, 1988, páx. 20. Un dos autores que influíron na investigación de R. Fantasia é, claro está, E. P. Thompson.

As accións colectivas de marzo e maio hai que engadir, segundo o avogado laboralista F. Martínez Randulfe, o conflito xerado na empresa Kober no mes de abril, que tamén provocou un amplo movemento de solidariedade. Véxase F. Martínez Randulfe, “Un testemuño do 72 vigués”, en UC de CCOO de Vigo, *A forza da palabra. Lembranzas da loita sindical viguesa*, Vigo, UC de CCOO de Vigo, 1999, páxs. 213-221.

⁴⁵ Como explicaba S. Álvarez —secretario xeral do PCG— en outubro de 1972, ó facer balance da protesta de setembro: *“si se quiere que en determinadas condiciones una huelga logre generalizarse, es preciso que los obreros que la han comenzado no se encierren en las fábricas o se queden en sus casas, sino que salgan a la calle y reclamen la solidaridad de las demás fábricas”*. Véxase S. Álvarez, “La huelga de Vigo. Algunas experiencias y conclusiones”, *Mundo Obrero*, 27-X-1972.

⁴⁶ F10M.AHCCOOG. Legado Santos Costa. Poderíase aplicar á mobilización de setembro a posición teórica de S. Tarrow sobre os movementos sociais: *“Cuando examinamos la morfología de los movimientos queda claro que sólo son ‘grandes’ en un sentido meramente nominal. En realidad, se parecen mucho más a una especie de maraña entrelazada de pequeños grupos, redes sociales y conexiones entre todos ellos”*. Véxase S. Tarrow, *op. cit.*, páxs. 55-56.

Os *comandos* estaban integrados por algunhas decenas de traballadores das “*empresas de vanguardia*”, como Barreras ou Vulcano. A súa principal misión desde o luns 11 consistiu en conseguir a solidariedade de distintos colectivos de asalariados mediante a súa presenza en fábricas, obras en construción, como no barrio da Florida, etc. Nalgúns casos chegaron a producirse situacións moi violentas, como a do luns 18 no porto de Vigo, cando un numeroso grupo de persoas agardaba a chegada do barco que transportaba os empregados das instalacións de ASCON en Meira. A policía interveu para disolver a concentración, o que xerou unha gran tensión; mesmo se realizaron disparos ó aire e foron practicadas varias detencións⁴⁷.

A empresa de transporte Vitrasa foi un caso especial. Para conseguir que os condutores dos autobuses participaran na protesta, formáronse *comandos* que se trasladaron ás cabeceiras. Chegaron a producirse accións, se ben de forma illada, como o roubo de chaves ou a picada das rodas dalgún autobús. Cando a policía empezou a vixiar os autobuses, o mecanismo máis utilizado foi achegarse ás paradas, informar aos usuarios da situación e animar a recorrer a outro medio de transporte⁴⁸.

Canto á fase de desenvolvemento da folga, hai que diferenciar entre as empresas que se mantiveron paralizadas durante varios días e aquelas outras que cesaron as súas actividades unha ou dúas xornadas. Máis de dez días estiveron Citroën, Barreras, Vulcano, Santo Domingo, Freire, Aunaval e Ángel Otazo; entre cinco e dez permaneceron ASCON-Ríos, Fumensa, Censa, Forjas del Miñor,

---

⁴⁷ *Faro de Vigo* do 19-VI-1972.

⁴⁸ Entrevista a W. Varela (26-V-1997). F10M.AHCCOOG.

Alonarti, La Artística, Industrias Freire, Amante Costas, Agustín Covelo e Javier González⁴⁹.

As asembleas de empresa, que se realizaban diante das factorías debido ó peche patronal xeneralizado, convertéronse no *cordón umbilical* dos traballadores coa Intercomisión e a Asemblea Obreira da cidade. Alí, os folguistas relacionábanse *cara a cara* cos líderes dos seus propios centros de traballo, que os informaban sobre a marcha dos acontecementos e as accións preparadas⁵⁰. O grao de participación variaba significativamente dunha empresa a outra. En Citroën as asembleas non eran moi numerosas. En cambio, si o eran en Barreras ou Vulcano, centros de traballo onde había unha longa tradición asemblearia. Ademais, hai que ter en conta que a súa realización estaba mediatizada pola actuación policial, sobre todo a partir do día 13, cando empezaron a chegar á cidade importantes reforzos. De feito, as reunións acostumaban ser disolvidas por unha carga da policía armada; e iso cando podían realizarse con certa normalidade.

No remate da mobilización —un proceso iniciado á altura do sábado 23— cruzáronse dúas dinámicas. Por unha banda, a dirección da folga xa acordara a volta ó traballo de forma ordenada, no que podemos cualificar de repregamento organizado. Por outro, as autoridades dispuxeron un forte dispositivo policial nas empresas para evita-la realización de asembleas e iniciaron o descabezamento da folga mediante a persecución e detención dos líderes máis destacados, ó tempo que

---

⁴⁹ Archivo General de la Administración (AGA). Sindicatos. *Memoria de actividades de la Delegación de Sindicatos de Pontevedra del año 1972*, Libro 19377.

⁵⁰ Entrevista a G. Fontán (1-VI-1999). F10M.AHCCOOG.

numerosos traballadores foron despedidos. Como resultado, a estratexia do repregamento non puido ser levada á práctica, salvo en contadas excepcións.

4- DIRECCIÓN E COORDINACIÓN DA FOLGA: A INTERCOMISIÓN E A ASEMBLEA OBREIRA

Desde o domingo 10, a Intercomisión das CCOO converteuse no órgano de dirección da protesta obreira, definible, polo tanto, como o comité de folga. O mércores 13 celebrouse a primeira reunión da Asemblea Obreira da cidade, que consolidou a dinámica de folga xeneralizada. De ámbalas estruturas organizativas, os aspectos que imos tratar son a súa composición, a infraestrutura coa que contaron, a súa dinámica interna e as decisións que xeraron un debate máis intenso.

Durante a mobilización, a composición da Intercomisión das CCOO experimentou unha serie de cambios. Por un lado, nalgunhas reunións de especial relevancia (por exemplo, cando se tomou a decisión de xeneraliza-la folga a partir do luns 11) ampliouse o número de participantes. Por outro, debido ás esixencias impostas pola protesta, algunhas tarefas de responsabilidade (informes sobre a situación das empresas, entrevistas coas autoridades, etc.) leváronas a cabo ben veces sindicalistas que non formaban parte do núcleo dirixente. Non obstante, a dirección do conflito sempre estivo en mans dos principais líderes das CCOO.

As reunións da Intercomisión celebrábanse en lugares retirados e considerados seguros, como no monte da Madroa ou na rúa Cantabria, localizada no popular barrio do Calvario. Pero a partir do día 21 fíxose case que imposible

xuntarse no monte pola intensa vixilancia da Garda Civil. Xa o sábado 16, este corpo de seguridade disolvera unha asemblea na Madroa, co balance de 21 detidos⁵¹. Para a difusión das súas reivindicacións, dispuxeron do aparato de propaganda do PCG, gracias ó que puideron editar panfletos tódolos días da folga. A súa importancia foi enorme, pois a súa distribución permitiu informar regularmente os traballadores e transmitir-lle-os obxectivos da mobilización en cada momento, así como dar a coñece-las súas esixencias ó conxunto da cidadanía viguesa.

Os representantes das empresas e os dirixentes da Intercomisión informaban cada noite sobre a situación; é dicir, do estado de ánimo dos traballadores, do discorrer das asembleas de fábrica e a Asemblea Obreira da cidade, da actitude das autoridades e mais da marcha das negociacións coas empresas —especialmente con Citroën—, etc. Con esta información na man, facíase balance da mobilización e discutíase a orientación que cumpría seguir.

As iniciativas impulsadas pola Intercomisión fan desde a organización das asembleas e as accións na rúa ata a negociación coas autoridades e os empresarios. En palabras do dirixente comunista S. Álvarez: *“El reparto de octavillas, la manifestación, la concentración, el mitin, no impidió la negociación diaria con la empresa por los cargos sindicales; la utilización de la sede del sindicato oficial no*

---

⁵¹ Como se pode ler nun informe policial: *“la Guardia Civil sorprende en el monte de La Madroa, en las proximidades de la ciudad, el día 16 de septiembre, una reunión clandestina de dirigentes comunistas y de las ‘comisiones obreras’ que trataban de celebrar una asamblea de estas últimas. Fueron detenidos 21 individuos”*. Véxase o *Boletín informativo número 4 del Ministerio de Gobernación. Dirección General de Seguridad. Informe especial. Asunto Vigo: conflicto laboral de matiz político*, Madrid, novembro, 1972. F10M.AHCCOOG, legado Francisco Lores. Véxase tamén o *Faro de Vigo* do 17-IX-1972.

Tamén recorreron a locais cedidos por sacerdotes comprometidos, como as igrexas de Bellavista, dos Apóstolos e dos Picos.

*impidió que éste fuese, como han dicho las CCOO de Vigo, sepultado*⁵². Para todo iso era necesaria a colaboración de decenas de persoas, coma no caso da distribución dos panfletos polas fábricas e os barrios. Outra das actividades consistía na celebración de reunións con representantes de institucións oficiais para limita-la acción represiva e dar cunha solución negociada ó conflito. Para esa tarefa creáronse unha serie de comisións integradas por mulleres de traballadores e homes, entre os que figuraban destacados sindicalistas como W. Varela, J. Benavides ou R. Caride. Chegaron a se reunir co alcalde, o bispo, o gobernador civil e representantes da OSE, do Exército e da Garda Civil⁵³.

Como tamén ocorreu no PCG, o principal debate xirou arredor da conveniencia de remata-la folga. Na discusión enfrontáronse tres posicións, e saíu vencedora a terceira: *“ou ben chamar á xente á volta ó traballo coa idea de que non houbera represaliados e recollendo ese guante que nos arroxaba o enemigo de que si había tranquilidad e orden non habría despidos; o camiño contrario deste era continuar co de ‘ni un despido, ni un detenido’ hasta o final; i o terceiro camiño, que foi o que na práctica se adotou, sendo conscentes da imposibilidad de acadar sin despidos, sin detidos e de conseguir a readmisión dos 9 despididos de Citroën, tratar de amortiguar o golpe represivo continuando a resistencia obreira hasta que*

---

⁵² Véxase “La huelga general de Vigo. Hechos. Algunas conclusiones y esperanzas”, *Nuestra Bandera*, 69, 1972, páxs. 41-50.

⁵³ Entrevista a W. Varela (26-V-1997). F10M.AHCCOOG. O contido das ditas entrevistas viña marcado polos acontecementos que se sucedían. Así, o sábado 23, cando era xa imposible realizar asembleas nos locais da OSE e pendía sobre os traballadores a ameaza de despedimento se non se reincorporaban ó traballo, unha comisión dos folguistas entrevistouse co Bispo, *“pero éste manifestó que no podía hacer nada y que hablaría con el Gobernador Civil para ver lo que él podía hacer”*. O relato encóntrase en *Vigo Obreiro*, número 3, setembro de 1972.

*fora posible, aguantando a Folga Xeneral tres días máis e despois o plante de veladas e horas extra mes e medio en algunha fábrica”*⁵⁴.

Polo que respecta á Asemblea Obreira da cidade, non era unha forma organizativa con tradición no PCG e as CCOO, senón que xurdiu ó abeiro da mobilización, cando se procuraba a coordinación dos folguistas⁵⁵. Aínda que o seu número non era constante, pódese afirmar que a compoñían de forma regular varios centos de persoas. As súas reunións realizáronse na sede da OSE —localizada na céntrica rúa García Barbón— ata o sábado 23, momento a partir do cal foi moi difícil a súa continuidade, debido ó control das autoridades⁵⁶. Xa anteriormente, o xoves 14, a policía irrompera na sede da OSE para desaloxa-los traballadores

---

⁵⁴ *Los movimientos de masas en Galicia contra la dictadura. Algunas intervenciones ante el II Congreso del PCG.* F10M.AHCCOOG. Legado Amador Martínez.

⁵⁵ As seguintes palabras de C. Barros —pronunciadas nunha reunión da Dirección do PCE con responsables do movemento obreiro celebrada en París trala folga xeral de setembro de 1972— describen moi ben o ambiente en que fixo a súa aparición e o seu carácter innovador nas accións do movemento obreiro: *“se veía que tenía que surgir un órgano público de lucha, no se sabía si iba a ser una asamblea de enlaces y trabajadores en el interior de sindicatos o cómo tenía que ser. Se insistió constantemente hasta que, como producto de la lucha, surgió la primera asamblea obrera de unos 500 trabajadores en la calle, una vez que las empresas estaban desalojadas, había 12.000 obreros en la calle”*. Véxase *Nuestra Bandera*, 71, 1973. F10M.AHCCOOG. Para entende-la orixinalidade da Asemblea Obreira é ben ilustrativa a intervención de Santiago Carrillo, recollida no mesmo número de *Nuestra Bandera*: *“Yo creo que eso es una experiencia que ha surgido como producto de las masas en lucha de Galicia y que es importante darla a todo el movimiento obrero español. Esa experiencia donde más ha aparecido públicamente es en la huelga general de Vigo. La huelga general de Vigo no hubiera aguantado ni tres días sin la asamblea obrera local y sólo en el momento en que no la pudimos hacer por estar ocupados el monte y la calle y por cerrar la policía y desalojar sindicatos, que era donde se estaba haciendo últimamente, sólo cuando no pudimos reunir la vanguardia de las fábricas en huelga, tres o cuatro mil obreros, unirlos, darles entusiasmo, decisión, etc., a partir de ese momento no fue posible la continuación de la huelga general”*.

⁵⁶ Como se explica no número 3 —setembro de 1972— de *Vigo Obreiro*: o sábado 23 *“la falta de sitios para celebrar asambleas, ya que toda la ciudad y las zonas rurales estaban tomadas por la fuerza represiva y el Sindicato estaba cerrado (había que entrar de 15 en 15 y presentar los carnets de identidad) fue lo que creó un poco de descontrol entre los trabajadores que en esos momentos no sabían que hacer”*. Unha información parecida —que fai referencia tamén a cargas da policía armada para dispersa-los traballadores concentrados— aparece no *Faro de Vigo* do 24-IX-1972.

A celebración das reunións da Asemblea Obreira nos locais da OSE supoñía un desafío para as autoridades sindicais: *“Incapaz de controlar nada, desbordado totalmente por CCOO y los trabajadores, tanto en la calle y en las Empresas, como en el propio local de Sindicatos”*. Véxase *Informe de la III Asamblea de CCOO de Galicia*, en F10M.AHCCOOG. Legados Francisco González Vidal e Enrique Veira.

concentrados⁵⁷. A imposibilidade de seguir facendo estas asembleas limitou enormemente a mobilización, xa que a coordinación dos folguistas pasou a ser unha tarefa dificilmente realizable.

A dinámica desta estrutura organizativa respondía á seguinte lóxica. Despois de teren lugar asembleas a primeira hora da mañá nas portas dos centros de traballo, os dirixentes e unha parte dos asistentes reuníanse conxuntamente na Asemblea Obreira da cidade. Alí discutían (nun clima de grande inseguridade pola presenza de membros da policía secreta) sobre a situación en que se achaba o conflito e a estratexia que era máis oportuno seguir. Este órgano foi clave para a articulación da mobilización: *“fue donde se mantuvo la unidad de los huelguistas (particularmente en las empresas de vanguardia), el entusiasmo necesario para la lucha, allí se decidía y se discutía el camino a seguir y el poder de convocatoria era mayor que los órganos ya utilizados del movimiento obrero (C.O. de fábrica, intercomisión, etc.). La Asamblea Obrera aparece como un órgano superior de unidad obrera”*⁵⁸.

Igual que aconteceu noutros marcos organizativos, o principal debate na Asemblea Obreira versou sobre a decisión de finaliza-lo conflito, dándose as tres posicións anteriormente sinaladas. Aínda que triunfou a do repregamento, a actuación das autoridades policiais impediu que esa estratexia puidera ser

---

⁵⁷ *Faro de Vigo* do 15-IX-1972.

⁵⁸ *Resolución de la III Asamblea Obrera de Galicia*. F10M.AHCCOOG. Legado Santos Costa.

desenvolvida de forma coordinada. Como consecuencia, en case tódalas empresas reinou o desconcerto e a desorganización na volta ó traballo⁵⁹.

5- CONCLUSIÓNS

O mecanismo que activou a folga xeral de setembro de 1972 foi, sen dúbida ningunha, a solidariedade cos despedidos de Citroën. A cultura de solidariedade adquirírona os traballadores vigueses dunha significativa parte das empresas en mobilizacións previas, sobre todo nas de marzo e maio de 1972. Sen estas experiencias tería sido imposible unha acción colectiva como a de setembro, baseada na facilidade coa que os cadros de persoal de moitas factorías se sumaron á protesta e os resultados do *efecto dominó*, é dicir, as empresas que se uniron seguindo o exemplo das que xa estaban en folga.

Mediante a combinación de varias estruturas organizativas foi posible manter unha folga de miles de traballadores durante dúas semanas nunhas difíciles condicións de represión. En primeiro lugar, as CCOO, o PCG e outras forzas políticas puxeron todo o seu empeño militante, os seus recursos materiais e a súa cultura organizativa para que a mobilización fose adiante. En segundo lugar, as asembleas de fábrica convertéronse no cordón umbilical entre os sectores máis involucrados e a masa de traballadores. Finalmente, a Asemblea Obreira da cidade facilitou a agrupación de centos de traballadores, co que se evitou a dispersión.

---

⁵⁹ No documento *Los movimientos de masas en Galicia contra la Dictadura. Algunas intervenciones ante el II Congreso del PCG*, pódese ler: “en canto a orientación correcta (...) Na propia asemblea obreira na súa última sesión, se tomou en canto ao fin da folga. Eu creo que naquel momento ali tiñamos tres alternativas, tres camiños a seguir”. F10M.AHCCOOG. Legado Amador Martínez.

Unhas decenas de membros do PCG e das CCOO lograron que miles de traballadores participaran nunha folga que tiña unha clara intencionalidade política: debilita-la dictadura franquista e avanzar en dereitura á conquista da democracia. Sen embargo, a maioría dos participantes nin estaban ó tanto da estratexia da folga xeral local nin tiñan obxectivos políticos globais. Deixáronse arrastrar pola onda de solidariedade cos despedidos de Citroën que se espallou polos centros de traballo de Vigo e a súa bisbarra. Dito doutro xeito: *“Incluso en el caso de los intentos revolucionarios de la clase trabajadora, la contestación política planteada por ésta puede reflejar la habilidad del liderazgo para definir tanto los objetivos colectivos como la situación general en términos revolucionarios, movilizando al mismo tiempo a los trabajadores de base en función de objetivos más limitados e inmediatos así como, frecuentemente, de objetivos defensivos”*⁶⁰.

---

⁶⁰ R. M. Fishman, *op. cit.*, páx. 70. O autor pon como exemplo a investigación de B. Moore sobre a revolución de 1920 no Rhur, baseada en reivindicacións defensivas e limitadas máis ca nun profundo desexo de cambio.

BIBLIOGRAFÍA

- Aya, R., "La protesta como política: generalización y explicación en la sociología histórica", *Política y sociedad*, 18, 1995, 107-113.
- "Explicar la violencia revolucionaria después de Tucídides: una polémica metodológica", *Zona Abierta*, 80-81, 1997, 8-31.
- Babiano, J., *Emigrantes, cronómetros y huelgas. Un estudio sobre el trabajo y los trabajadores durante el franquismo (Madrid, 1951-1977)*, Madrid, Siglo XXI, 1995.
- Balfour, S., *El movimiento obrero en el área metropolitana de Barcelona (1939-1988)*, Valencia, Edicions Alfons El Magnànim, 1994.
- Benito del Pozo, C., *La clase obrera asturiana durante el franquismo*, Madrid, Siglo XXI, 1993.
- Beramendi, J., e X. M. Núñez Seixas, *O nacionalismo galego*, Vigo, A Nosa Terra, 1995.
- Casquette, J., *Política, cultura y movimientos sociales*, Bilbao, Bakeaz, 1998.
- De Toro, S., *Camilo Nogueira e outras voces*, Vigo, Xerais, 1991.
- Francisco da Rocha, G. J., "Achegamento á ideoloxía da Unión do Pobo Galego a través de *Terra e Tempo*", *A Trabe de Ouro*, 23, 1995, 371-388.
- Franzosi, R., *The puzzle of strikes. Class and state strategies in postwar Italy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- Elster, J., *Psicología política*, Barcelona, Gedisa, 1995.

- Egonomics. *Análisis de la interacción entre racionalidad, emoción, preferencias y normas sociales en la economía de la acción individual y sus desviaciones*, Barcelona, Gedisa, 1997.
- Fantasia, R., *Cultures of solidarity*, California, University of California Press, 1988.
- Fishman, R. M., *Organización obrera y retorno a la democracia en España*, Madrid, CIS, 1996.
- Goldstone, J. A., “¿Son las revoluciones sociales desde el punto de vista individual?”, *Zona Abierta*, 80-81, 1987, 199-236.
- Gómez Alén, J., *As CCOO de Galicia e a conflictividade laboral durante o franquismo*, Vigo, Xerais, 1995.
- Ibáñez Rosas, F., e M. A. Zamora Antón, *1966-1976. Diez años de lucha de CCOO*, Zaragoza, CCOO, 1987.
- Ibarra Güell, P., *El movimiento obrero en Vizcaya (1966-1977), Organización y conflictividad*, Bilbao, Universidade do País Vasco, 1977.
- Ibarra Güell, P., e B. Tejerina, *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio social*, Madrid, Trotta, 1998.
- Iriarte Areso, J. V., *Movimiento obrero en Navarra (1967-1977). Organización y conflictividad*, Pamplona, Gobierno de Navarra, 1995.
- Kriesi, H., “The political opportunity structure of new social movements: its impact on their mobilitation”, en J. Craig Jenkins e B. Klandermans, *The politics of social protest. Comparative perspectives on states and social movements*, Londres, UCL Press, 1995.
- López García, B., *Aproximación a la historia de la HOAC. 1946-1981*, Madrid, Ediciones HOAC, 1995.

- MacAdam, A., J. D. McCarthy, M. N. Zald, *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*, Madrid, Istmo, 2000.
- Maravall, J. M., *Dictadura y disenso político. Obreros y estudiantes bajo el franquismo*, Barcelona, Alfaguara, 1979.
- Martín Artilles, A., “Del blindaje de la sotana al sindicalismo aconfesional (Breve introducción al estudio de la USO). 1960-1975”, en J. Tusell / A. Alted / A. Mateos (coords.), *La oposición al régimen de Franco, Estado de la cuestión y metodología de la investigación*, Madrid, UNED, 1990, volume I, páxs. 165-188.
- Martínez Randulfe, F., “Un testemuño do 72 vigués”, en UC de CCOO de Vigo, *A forza da palabra. Lembranzas da loita sindical viguesa*, Vigo, UC de CCOO de Vigo.
- Melucci, A., “The process of collective identity”, en H. Jonhston / B. Klandermans (eds.), *Social movements and culture*, Londres, UCL Press, 1995, páxs. 41-63.
- Molinero, C., e P. Ysàs, *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*, Madrid, Siglo XXI, 1998.
- Pereira, D., *Sindicalistas e rebeldes. Anacos da historia do movemento obreiro na Galiza*, Vigo, A Nosa Terra, 1998.
- Rivas, M., e X. I. Taibo, *Os partidos políticos na Galiza*, A Coruña, Edicións do Ruedo, 1977.
- Roca, J. M. (ed.), *El proyecto radical. Auge y declive de la izquierda revolucionaria en España (1964-1992)*, Madrid, Los libros de la Catarata, 1994.
- Rubiralta Casas, F., *De Castelao a Mao. O novo nacionalismo radical galego (1959-1974): orixes, configuración e desenvolvemento inicial da UPG*, Santiago de Compostela, Laiovento, 1998.
- Russell, J. D., e K. Manfred (comps.), *Los nuevos movimientos sociales: un reto al orden político*, Valencia, Edicións Alfons El Magnànim, 1992.

Salgado, X. M., e X. M. Casado, X. L. Méndez Ferrín, Barcelona, Sotelo Blanco, 1989.

Swidler, A., "La cultura en acción: símbolos y estrategias", *Zona Abierta*, 77-78, 1996-1997, 127-162.

Tarrow, S., *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*, Madrid, Alianza Editorial, 1997.

Tilly, Ch., *From mobilization to revolution*, Nova York, McGraw-Hill, 1978.

Vega García, R., e B. Serrano Ortega, *Clandestinidad, represión y lucha política. El movimiento obrero en Gijón bajo el franquismo (1937-1962)*, Xixón, Concello de Xixón, 1998.

DOCUMENTOS DE TRABAJO YA PUBLICADOS

ÁREA DE ANÁLISE ECONÓMICA:

1. *Experimentación y estructura de mercado en la relación de licencia de patentes no drásticas. El caso de información simétrica.* (Manuel Antelo Suárez).
2. *Experimentación y estructura de mercado en la relación de licencia de patentes no drásticas. El caso de información asimétrica.* (Manuel Antelo Suárez).
3. *Modelos empíricos de oligopolio: una revisión.* (María Consuelo Pazó Martínez).
4. *El Análisis económico de los procesos de urbanización.* (Olga Alonso Villar).
5. *Optimal Tariffs When Production is fixed.* (José Méndez Naya; Luciano Méndez Naya).
6. *Reglas de clasificación discriminante: aplicación a la vivienda.* (Raquel Arévalo Tomé).
7. *Estructura demográfica y sistemas de pensiones. Un análisis de equilibrio general aplicado a la economía española.* (María Montero Muñoz).
8. *Spatial distribution of production and education.* (Olga Alonso-Villar).
9. *Diferencias salariales y comportamiento no competitivo en el mercado de trabajo en la industria española.* (Víctor Manuel Montuenga, Andrés E. Romeu Santana, Melchor Fernández Fernández).
10. *GPs' Payment Contracts and their Referral Policy.* (Begoña García Mariñoso e Izabela Jelovac).
11. *Una nueva matriz de contabilidad social para España: la SAM-90.* (Melchor Fernández e Clemente Polo).
12. *Money and Business Cycle in a Small Open Economy.* (Eduardo L. Giménez e José María Martín-Moreno).
13. *Endogenous Growth With Technological Change: A Model Based On R&D Expenditure.* (Mª Jesús Freire-Serén).
14. *Productive Public Spending in a Balassa-Samuelson Model of Dual Inflation.* (José María Martín-Moreno e Jorge Blázquez).
15. *Efficient Allocation of Land between Productive Use and Recreational Use.* (Eduardo L. Giménez, Manuel González Gómez).
16. *Funcional Forms, Sampling Considerations and Estimation of Demand for Protected Natural Areas: The Cíes Islands Case Study in Galicia (Spain).* (Manuel González Gómez, Philippe Polomé e Albino Prada Blanco).
17. *Innovación e Comercio: Estimación dun Modelo Dinámico de Datos de Panel con Coeficientes Heteroxéneos.* (Xulia Guntín Araujo).
18. *Disparidades regionales en la tasa de paro: el papel del mecanismo de determinación salarial.* (Roberto Bande e Melchor Fernández, Víctor M. Montuenga).

ÁREA DE ECONOMÍA APLICADA:

1. *Economía de Mercado e Autoxestión: Sociedades Anónimas Laborais do Sector Industrial en Galicia.* (Xosé Henrique Vázquez Vicente).
2. *Fecundidade e Actividade en Galicia, 1970-1993.* (Xoaquín Fernández Leiceaga).
3. *La reforma de la financiación autonómica y su incidencia en Galicia.* (Xoaquín Álvarez Corbacho).
4. *A industria conserveira: Análise económica dunha industria estratéxica en Galicia. 1996.* (José Ramón García González).
5. *A contabilización física dos fluxos de enerxía e materiais.* (Xoan Ramón Doldán García).
6. *Indicadores económico-financieros estratificados do sector industrial conserveiro en Galicia. 1993-1996.* (José Ramón García González).
7. *A desigualdade relativa na distribución persoal da renda en Galicia. Análise cuantitativa a partir dos datos da EPF 90/91.* (Ángela Troitiño Cobas).
8. *O benestar-renda en Galicia. Análise cuantitativa a partir dos datos da EPF 90/91.* (Ángela Troitiño Cobas).
9. *El fraccionamiento del periodo impositivo en el IRPF Español y la decisión temporal de casarse.* (Jaime Alonso, Xose C. Álvarez, Xose M. González e Daniel Miles).

ÁREA DE HISTORIA:

1. *Aproximación ao crédito na Galiza do S. XIX. Os casos da terra de Santiago e da Ulla.* (Francisco Xabier Meilán Arroyo).
2. *Aspectos do comercio contemporáneo entre España e Portugal.* (Carmen Espido Bello).
3. *Pensamento económico e agrarismo na primeira metade do século XX.* (Miguel Cabo Villaverde).
4. *Civilizar o corpo e modernizar a vida: ximnasia, sport e mentalidade burguesa na fin dun século. Galicia 1875-1900.* (Andrés Domínguez Almansa).
5. *Las élites parlamentarias de Galicia (1977-1996).* (Guillermo Márquez Cruz).
6. *Perfil do propietario innovador na Galicia do século XIX. Historia dun desencontro.* (Xosé R. Veiga Alonso).
7. *Os atrancos do sector pecuario galego no contexto da construción do mercado interior español, 1900-1921.* (Antonio Bernárdez Sobreira).
8. *Los estudios electorales en Galicia: Una revisión bibliográfica (1876-1997).* (Ignacio Lago Peñas).
9. *Control social y proyectos políticos en una sociedad rural.* Carballo, 1880-1936. (Silvia Riego Rama).
10. *As Primeiras Eleccións do Estatuto Real na Provincia de Lugo.* (Prudencio Vivero Mogo).
11. *Galicia nos tempos de medo e fame: autarquía, sociedade e mercado negro no primeiro franquismo, 1936-1959.* (Raúl Soutelo Vázquez).
12. *Organización e mobilización dos traballadores durante o franquismo. A folga xeral de Vigo do ano 1972.* (Mario Domínguez Cabaleiro, José Gómez Alén, Pedro Lago Peñas, Víctor Santidrián Arias).

ÁREA DE XEOGRAFÍA:

1. *A industria da lousa.* (Xosé Antón Rodríguez González; Xosé M^o San Román Rodríguez).
2. *O avellentamento demográfico en Galicia e as súas consecuencias.* (Jesús M. González Pérez; José Somoza Medina).
3. *Estructura urbana da cidade da Coruña, os barrios residenciais: o espacio obxectivo e a súa visión a través da prensa diaria.* (M^o José Piñeira Mantiñán; Luis Alfonso Escudero Gómez).
4. *As vilas e a organización do espacio en Galicia.* (Román Rodríguez González).
5. *O comercio nas cabeceiras do interior de Galicia.* (Alejandro López González).
6. *A mortalidade infantil no noroeste portugués nos finais do século XX.* (Paula Cristina Almeida Remoaldo).
7. *O casco histórico de Santiago de Compostela, características demográficas e morfolóxicas.* (José Antonio Aldrey Vázquez; José Formigo Couceiro).
8. *Mobilidade e planificación urbana en Santiago de Compostela: cara a un sistema de transportes sustentable.* (Miguel Pazos Otón).
9. *A produción de espacio turístico e de ocio na marxe norte da ría de Pontevedra.* (Carlos Alberto Patiño Romarís).

ÁREA DE XESTIÓN DA INFORMACIÓN

1. *Estudio Comparativo das Bases de Datos: Science Citation Index, Biological Abstracts, Current contents, Life Science, Medline.* (Margarida Andrade García; Ana María Andrade García; Begoña Domínguez Dovalo).
2. *Análise de satisfacción de usuarios cos servizos bibliotecarios da Universidade na Facultade de Filosofía e CC. da Educación de Santiago.* (Ana Menéndez Rodríguez; Olga Otero Tovar; José Vázquez Montero).

❖ *Tódolos exemplares están dispoñibles na biblioteca do IDEGA, así como na páxina WEB do Instituto (<http://www.usc.es/idega/>)*

NORMAS PARA A REMISIÓN DE ORIXINAIS:

Deberán ser remitidos tres exemplares do traballo e unha copia en diskette ao Director do IDEGA: Avda. das ciencias s/nº. Campus Universitario Sur. 15706 Santiago de Compostela, cumprindo coas seguintes normas:

1. A primeira páxina deberá incluír o título, o/s nome/s, enderezo/s, teléfono/s, correo electrónico e institución/s ás que pertence o/s autor/es, un índice, 5 palabras chave ou descriptors, así como dous resumos dun máximo de 200-250 palabras: un na lingua na que estea escrita o traballo e outro en inglés.
2. O texto estará en interlineado 1,5 con marxes mínimas de tres centímetros, e cunha extensión máxima de cincuenta folios incluídas as notas e a bibliografía.
3. A bibliografía se presentará alfabeticamente ao final do texto seguindo o modelo: Apelidos e iniciais do autor en maiúsculas, ano de publicación entre paréntese e distinguindo a, b, c, en caso de máis dunha obra do mesmo autor no mesmo ano. Título en cursiva. Os títulos de artigo irán entre aspas e os nomes das revistas en cursiva. lugar de publicación e editorial (en caso de libro), e, en caso de revista, volume e nº de revista seguido das páxinas inicial e final unidas por un guión.
4. As referencias bibliográficas no texto e nas notas ao pé seguirán os modelos habituais nas diferentes especialidades científicas.
5. O soporte informático empregado deberá ser Word(Office 97) para Windows 9x, Excell ou Acces.
6. A dirección do IDEGA acusará recibo dos orixinais e resolverá sobre a súa publicación nun prazo prudencial. Terán preferencia os traballos presentados ás Sesións Científicas do Instituto.

O IDEGA someterá tódolos traballos recibidos a avaliación. Serán criterios de selección o nivel científico e a contribución dos mesmos á análise da realidade socio-económica galega.